

Tisztelet a tiszteletbeli konzuloknak

SZERKESZTŐ:

DR. PINTÉR ISTVÁN

B U D A P E S T

2 0 2 0

TISZTELET A TISZTELETBELI KONZULOKNAK TÖRTÉNELMI OLVASÓKÖNYV

MÁSODIK, BŐVÍTETT KIADÁS

SZERKESZTŐ:

dr. PINTÉR ISTVÁN

KÜLGAZDASÁGI ÉS KÜLÜGYMINISZTERIUM

2020. DECEMBER

BUDAPEST

TISZTELET A TISZTELETBELI KONZULOKNAK – TÖRTÉNELMI OLVASÓKÖNYV

Szerkesztő:
dr. Pintér István

Lektorok:
Dr. Germuska Pál DSc
országos levéltári főigazgató-helyettes

Dr. Horn Ildikó DSc
egyetemi tanár, intézetigazgató

Szerzők:
Dr. Arany Krisztina PhD
Dr. Balogh János Mátyás PhD
Bubik Gyöngyi
Dr. Csorba László DSc
Dr. Fiziker Róbert PhD
Dr. Körmendi Tamás Jenő PhD
Dr. Krász Lilla PhD
Dr. Kulcsár Krisztina PhD
Dr. Németh György Amadé DSc
dr. jur. Pintér István LL.M.
Dr. Sáringer János PhD
Dr. Schmidt Anikó PhD
Dr. Szente-Varga Mónika PhD
Dr. Virovecz Nándor Balázs PhD
Dr. Völgyesi Zoltán PhD

Térképek: Dr. Nagy Béla, Szarka Gábor

A szöveget gondozta: Gálosné Kiss Katalin, Kiss Erika Gabriella, Székely Júlia

Fotó: Drobilich Tímea, Lantos Zsuzsanna

© Külgazdasági és Külügyminisztérium © Magyar Nemzeti Múzeum © MTVA

Közreműködők:

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő.....	5
---------------	---

I. fejezet

Dr. Németh György: Tiszteletbeli konzuli tevékenység az ókorban.....	7
A görög proxenia	9
A római hospitium	12

II. fejezet

Dr. Arany Krisztina – Dr. Körmendi Tamás Jenő: A tiszteletbeli konzulok középkori előképei ...	17
Konzulátusok a középkorban.....	19
Nemzeti konzulok a 12–13. században	23
Kibocsátó és befogadó államok	26
Az üzletemberek mint civil diplomaták.....	29
Az 1426. évi firenzei követjárás Budán.....	33

III. fejezet

Dr. Schmidt Anikó – Dr. Virovecz Nándor Balázs: Nagyvállalkozók, udvari emberek, fejedelmi ágensek a kora újkorban.....	35
A három részre szakadt Magyar Királyság ügyeiben eljáró diplomaták.....	37
A külföldi magyar kapcsolatok segítői a 16–17. században.....	39
Az Erdélyi Fejedelemség	42

IV. fejezet

Dr. Csorba László – Dr. Krász Lilla – Dr. Kulcsár Krisztina: A Habsburg Birodalom tiszteletbeli konzuljai	45
A Habsburg Birodalom kettős konzuli rendszere	47
A tudományok külhoni segítői a 18. században	50

V. fejezet

Dr. Csorba László – Dr. Kulcsár Krisztina: Az Osztrák–Magyar Monarchia tiszteletbeli konzuli rendszere	51
Az Osztrák–Magyar Monarchia tiszteletbeli konzuljai a nagyvilágban.....	53
Magyarországi és erdélyi protestáns érdekvédelem a katolikus Bécsben	60
Egy francia márki titkos szolgálatai	61
Külügyi képviselő és konzulátusok 1850 után	63
A Keleti (Konzuli) Akadémia.....	65
A konzulok bíraskodási joga és a Konzuli Főtörvényszék.....	66

VI. fejezet

Dr. Csorba László – Dr. Sáringer János – Dr. Szenté-Varga Mónika: Magyar királyi tiszteletbeli konzulok a 20. század első felében	69
Az önálló magyar külügyi igazgatás és a tiszteletbeli konzulok kinevezése.....	71

Sikeres átmenet Mexikóban	77
Magyarország tiszteletbeli konzuljai a két világháború között.....	80
Az egyiptomi példa.....	85

VII. fejezet

Bubik Gyöngyi – dr. Pintér István – Dr. Völgyesi Zoltán: A Szovjetunió árnyékában.....	87
A jaltai megállapodás következményei	89
A Szovjetunió árnyékában	91
Tiszteletbeli konzulok az 1945–1950 közötti időszakban.....	93
A szovjet birodalom megszilárdulása	96
A kereskedelmi kirendeltségi hálózat tevékenysége	97

VIII. fejezet

Bubik Gyöngyi – dr. Pintér István: A tiszteletbeli konzuli rendszer újjáépítése.....	103
A szovjet birodalom összeomlása.....	105
A tiszteletbeli konzuli tevékenység szabályozása	112
A Magyarországra akkreditált tiszteletbeli konzuli testület 2020 végén.....	114
Magyarország tiszteletbeli konzuli tisztviselői.....	117
A tiszteletbeli konzuli tisztviselők elismerése	122

IX. fejezet

Dr. Balogh János Mátyás – Bubik Gyöngyi – Dr. Fiziker Róbert –	
Dr. Kulcsár Krisztina – dr. Pintér István – Dr. Szenté-Varga Mónika: Példaképeink.....	123
Nagy elődök.....	125
Életutak.....	131

Köszönetnyilvánítás	146
----------------------------------	------------

FÜGGELÉK	147
-----------------------	------------

- Ábrajegyzék
- A tiszteletbeli konzuli világtalálkozók képei 1996-2013 (időrendben)

TISZTELT OLVASÓ!

Acivil diplomáciának évezredes hagyományai vannak. Az utazókat, kereskedőket ellenszolgáltatás nélkül segítő önkéntesek időben jóval megelőzték az uralkodók által küldött követeket is, nem említve az évszázadokkal későbbi állandó külügyi missziókat.

Amikor még a háború volt a nemzetközi kapcsolatok meghatározója, az államok közötti kereskedelem egyben a békés egymás mellett élést is jelentette. A tengeri kereskedelem fejlődésével főként a kikötővárosokban jelentek meg az ingyenes jogsegélyt és utazási tanácsadást nyújtó, üzleti kapcsolatokat is segítő köztisztviseltekben álló személyek, akiket ma tiszteletbeli konzuloknak neveznénk. Ezek, a gyakran gazdag kereskedők közül választott személyek a hajósok közötti vitákban még bíróként is eljártak. Később a nemzetállamok kialakulása hívta életre a mai diplomáciát és az állam által finanszírozott konzuli képviselőket.

Egy, a külügyi igazgatásról szóló 1912-ben megjelent könyv szerint az első magyar tiszteletbeli konzulok – rektor elnevezéssel – a bolgár birodalom felbomlása után, a 11. század első felétől Bizáncban működtek, bár ezt levéltári kutatások még nem erősítették meg. A magyar tiszteletbeli konzulok évszázadok során kifejtett tevékenysége híven tükrözi Magyarország világra való nyitottságát, gazdasági erejét és a békés nemzetközi kapcsolatokba vetett hitét.

Az Osztrák–Magyar Monarchia jól szervezett duális berendezkedése egyaránt szolgálta a Habsburg-uralkodóház hatalmi törekvéseit és a Magyar Királyság alkotmányos érdekeit. Kiváló magyar tiszteletbeli konzulok munkálkodtak szerte a világban egészen 1950-ig, amikor a diktatúra eltörölte ezt az intézményt, sőt tiltotta más állam ilyen irányú felkérésének még az elfogadását is. Teljessé vált az ország nemzetközi elszigetelése.

Csak a rendszerváltás tette lehetővé, hogy Magyarország ismét fogadhassa más állam tiszteletbeli konzulját, illetve maga is éljen ezzel a diplomáciai lehetőséggel. Jelenleg 264 tiszteletbeli konzul képviseli Magyarországot a világ 110 országában, akik közül 242 személy 1994 után kapott kinevezést. Napjainkban 45 országból 65 tiszteletbeli konzuli tisztviselő dolgozik Magyarországon, biztosítva az államok közötti gazdasági, politikai, kulturális kapcsolatok sokszínűségét és segítve az adott ország állampolgárait, vállalatait.

A népek és nemzetek közötti együttműködést, a békés gazdasági fejlődést szimbolizáló tiszteletbeli konzulok nem kizárólag bajba jutott honfitársaikat támogatják, hanem közülük számosan más jószolgálati tevékenységet is végeznek.

A jelen kiadvány utazás a történelemben: bemutatja a civil diplomácia legnemesebb hagyományait.

Kérem, tartsanak velünk!

2020. december

dr. Pintér István
a tiszteletbeli konzuli ügyekért felelős miniszteri biztos
Külgazdasági és Külügyminisztérium

VII. FEJEZET

A Szovjetunió árnyékában

BUBIK GYÖNGYI – DR. PINTÉR ISTVÁN – DR. VÖLGYESI ZOLTÁN

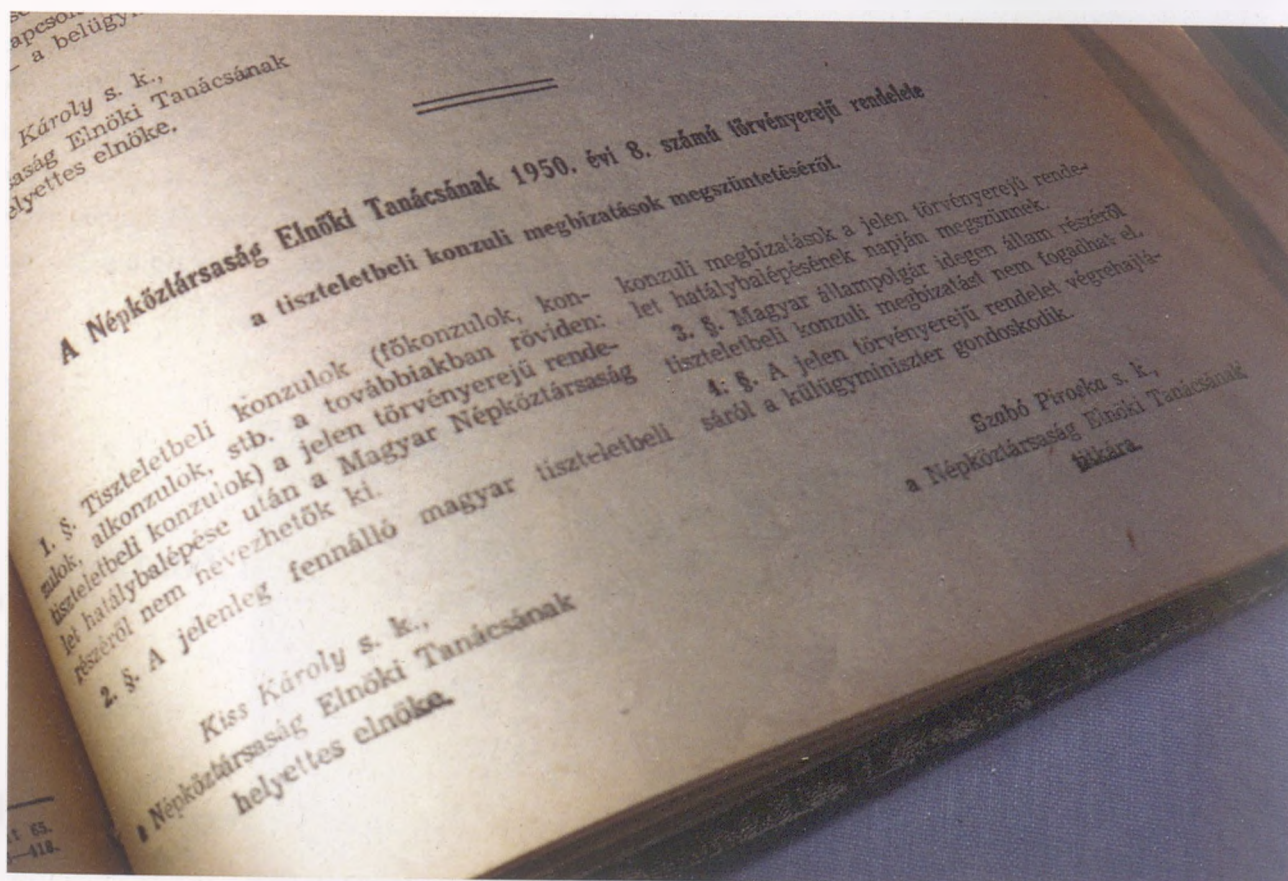
A jaltai megállapodás következményei

A Szovjetunió árnyékában

Tiszteletbeli konzulok az 1945–1950 közötti időszakban

A szovjet birodalom megszilárdulása

A kereskedelmi kirendeltségi hálózat tevékenysége

A TISZTELETBELI KONZULI TEVÉKENYSÉG BETILTÁSA, 1950

A JALTAI MEGÁLLAPODÁS KÖVETKEZMÉNYEI

1945. február 4–11. között Churchill, Sztálin és Roosevelt Jaltában megállapodtak arról, hogy a közép-európai államok a Szovjetunió érdekszférájába kerülnek. Valójában ezt a döntést már korábban meghozták, és következetesen tartották magukat hozzá. Ahogyan a történelem során több alkalommal is megtörtént, Lengyelország most sem kapta vissza a megszállt keleti területeit, a Nyugat- és Kelet-Európát elválasztó határ több száz kilométerre nyugatra tolódott. Románia visszakapta Észak-Erdélyt, azonban a nagyhatalmak hiába ígérték meg, hogy államformája maradhat királyság, végül ezt mégsem engedélyezték.

Magyarország visszaszorult a trianoni békediktátum által megállapított határok mögé. A háborúban szenvedett embervesztés kb. egymillió főre tehető, a vasút 40%-át, a gyárak 90%-át megsemmisítették, elkobozták vagy elrabolták. A teljes nemzeti vagyon kb. 40%-a elpusztult; Budapesten 40 ezer lakás vált teljesen lakhatatlanná és 38 ezer súlyosan megsérült.

A II. világháború után a két győztes nagyhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió – Nagy-Britanniával és Franciaországgal kiegészülve – Németországot megszállási övezetekre osztotta, 18 tartományt hozva létre. A három nyugati megszállási övezetben lévő 12 tartomány alkotta 1949-től az NSZK-t, melynek fővárosa Bonn lett, majd ezután nem sokkal a szovjet megszállás alatt álló öt tartományból és hatodikként Berlin szovjet zónájából megalakult a Német Demokratikus Köztársaság (NDK, Kelet-Németország). Végül Berlin három nyugati megszállási övezetéből létrejött a különleges nemzetközi jogállással rendelkező Nyugat-Berlin. A korábbi szövetségesek között már 1946-tól megromlott a viszony; a Szovjetunió leállította a keleti országrészből nyugatra küldött élelmiszer-szállítmányokat, amire válaszul az USA a Ruhr-vidékről megígért üzem-áttelepítéseket beszüntette.

A győztes hatalmak szembenállása egyre erősödött. Az Egyesült Államok a Marshall-segély kidolgozásával segített talpra állítani a nyugat-európai országok gazdaságát, miközben harmonizálta az amerikai és a nyugat-európai fejlesztéseket, gazdasági érdekeket. A szocialista országok – Moszkva parancsára – visszatartották a programban való részvételt.

1949. április 4-én Washington D. C.-ben Nyugat-Európa és Észak-Amerika 12 országa részvételével létrejött a **NATO** (North Atlantic Treaty Organisation), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, amelynek deklarált célja volt a biztonság erősítése a politikai, gazdasági és katonai területeken való együttműködés révén. A NATO alapító egyezményének 5. cikkében a szerződő felek megállapodtak, hogy az egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintik, támadás esetén pedig mindegyikük támogatást nyújt a megtámadott félnek vagy feleknek. 1955-ben a NATO tagjai közé fogadta a Német Szövetségi Köztársaságot és elkezdte újra-felfegyverzését.

Erre válaszul a szocialista országok is létrehozták politikai-katonai szervezetüket, a **Varsói Szerződést**. Az 1955. május 14-én Varsóban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási társulás tagjai Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió voltak. (Albánia 1969-ben kilépett a szervezetből.) A Varsói Szerződés céljaként a tagállamok biztonságának védelmét, az európai kollektív biztonsági rendszer megeremtését, a tagállamok közötti együttműkö-

dés elmélyítését fogalmazták meg. Amennyiben bármely tagállamot Európában külső támadás érte volna, a tagállamok együttesen léptek volna fel a támadó ellen.

A Varsói Szerződés Egyesített Főparancsnoksága vezényelte az egyesített haderőkbe rendelt alakulatokat, gondoskodott a harckészültségük szintjéről, e célból törzs- és hadgyakorlatokat rendezett, valamint kezdeményezte a haderők technikai felszereltségének korszerűsítését.

A kialakult **bipoláris világrend**ben az Egyesült Államok és a Szovjetunió döntött a legfontosabb pénzügyi, kereskedelmi és természetesen diplomáciai kérdésekben, valamint a multilaterális fórumok működését is ők irányították. A két nagyhatalom közötti szembenállás – különösen a hidegháború első évtizedében – a gyanakvás légkörét teremtette meg. A diplomácia nem a kooperáció, hanem a konfrontáció színterévé vált. Állandósultak a kémpercek, és gyakori eseménynek számított a diplomataik kölcsönös kiutasítása.

A SZOVJETUNIO ÁRNYÉKÁBAN

Magyarország az 1945. január 20-ai fegyverszüneti egyezményben vállalta, hogy csapatait visszavonja az I. világháborút lezáró trianoni békediktátum által megállapított határokra. Az országot gyakorlatilag a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) irányította, amelynek vezetője Vorosilov marsall volt, a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) Politikai Bizottságának tagja, aki teljhatalommal rendelkezett. Vorosilov irodája 7-800 főből állt. A Magyarországot megszállva tartó több száz ezer szovjet katona biztosította a fegyverszüneti egyezmény végrehajtását. Mindennek költségeit Magyarországnak kellett finanszíroznia, amelynek mértéke elérte az 1944–1945 közötti GDP 30%-át.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM ÉPÜLETÉNEK ROMJAI A BUDAI VÁRBAN A DÍSZ TÉREN, 1945

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság a nemzetközi elismerés feltételül demokratikus választások megtartását írta elő. Erre 1945. november 4-én került sor, és bár a Vörös Hadsereg teljes mértékben ellenőrizte a nyomdai kapacitásokat, a sajtót és a pártokat, a győztes a Független Kisgazdapárt (57%) lett. A baloldali pártok együttesen sem közelítették meg a kormányalakításhoz szükséges mértéket. Ennek ellenére a kommunista pártot és a szociáldemokrata pártot egyaránt be kellett vonni a kormányzásba. Az első miniszterelnök a független kisgazda Tildy Zoltán lett, akit – Tildy köztársasági elnökké választása után – Nagy Ferenc követett.

A háború után Magyarország kezdeményezte a korábban megszakadt diplomáciai kapcsolatok újjáépítését, azonban minden esetben meg kellett kérnie a Szövetséges Ellenőrző Bizottság előzetes engedélyét. Nehézséget jelentett az is, hogy a háború alatt a képzett diplomaták jó része külföldre távozott, illetve külföldön maradt, a tiszteletbeli konzuli hálózat megszűnt, a Külügyminisztérium budai Várban lévő épülete a bombázások miatt használhatatlanná vált. Állandósult a káderhiány, míg az 1945-ös választások után a koalíciós pártok saját jelöltjeiket igyekeztek a Külügyminisztérium állományába, illetve diplomáciai pozíciókba juttatni.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM ÉPÜLETÉNEK DÉLI, REPREZENTATÍV BEJÁRATÁT DÍSZÍTÓ GRÁNITTÁBLA TÖREDÉKE,
MELYEN A LEGFŐBB VÉDNÖKÖK NEVEI VOLTAK OLVASHATÓK.

„LEGFŐBB VÉDNÖKÖK: Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE I. FERENC JÓZSEF. Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FENSÉGE MÁRIA VALÉRIA FŐHERCZEGASSZONY. LEGFŐBB VÉDNÖKHELYETTESEK: Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FENSÉGE LAJOS GYÖZŐ FŐHERCZEG, Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FENSÉGE KLOTILD FŐHERCZEGASSZONY.”

A második, úgynevezett 'kékcédulás' választásokat 1947-ben tartották, amikor a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt vezetőivel és szervezeteivel szemben már folyamatossá váltak az atrocitások. A párt főtitkárát, Kovács Bélát – mentelmi jogának felfüggesztése után, bírói eljárás nélkül – letartóztatták és a Szovjetunióba hurcolták, Nagy Ferenc kisgazda miniszterelnök pedig száműzetésbe kényszerült. A megszálló erők hathatós segítsége és csalások sorozata révén a Magyar Kommunista Párt elérte, hogy 22%-kal megnyerte a választást, de a többi baloldali párttal együtt sem volt meg az abszolút többsége, amellyel kormányt alakíthatott volna. Ekkor lépett színre az Országos Választási Bizottság kommunista elnöke, aki pártutasításra bíróságon érvényteleníttette a Magyar Függetlenségi Párt 13,43%-os eredményét, és a mintegy 670 ezer szavazatot elnyerő párt kizárása után már megalakulhatott a kommunista vezetésű kormány.

1948-ban a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesült; létrejött a Magyar Dolgozók Pártja (1956 után Magyar Szocialista Munkáspárt). Valójában a kommunista párt szervezetei és vezető testületei egészültek ki néhány átálló, megbízható szociáldemokratával. A Szociáldemokrata Párt együtt nem működő vezetőit letartóztatták, internálták. A független kisgazda Tildy Zoltánt mintegy nyolc éven keresztül tartották házi őrizetben.

TISZTELETBELI KONZULOK AZ 1945–1950 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

A második világháborút követően Magyarország legtöbb diplomáciai kapcsolata megszakadt. A háború befejezése után, már 1945 folyamán megkezdődtek a kísérletek a diplomáciai viszonyok helyreállítására, elsőként a Szovjetunióval, majd az Egyesült Államokkal. Magyarország nemzetközi tevékenységét a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelte; így volt ez a diplomáciai kapcsolatok felvétele és a tiszteletbeli konzulátusok újra nyitásának tárgyában is. Ennek megfelelően Bolgár Elek, Magyarország külügyi államtitkára nyílt táviratban fordult Szviridov altábornagyhoz, melyben a SZEB hozzájárulását kérte a norvég-magyar diplomáciai kapcsolatok felvételéhez.

Az 1946-os és 1947-es években egyre több egykori tiszteletbeli konzul jelezte, hogy folytatni kívánja munkáját az aktuális kormánnyal is. Stephen E. Balogh chicagói tiszteletbeli konzuli posztra való jelentkezésére Szegedy-Maszák Aladár washingtoni magyar követ ezt válaszolta:

Jelenleg szerencsésnek érezzük magunkat, hogy az amerikai kormány lehetővé tette számunkra a diplomáciai kapcsolatok felvételét, de a békekötésig a konzulátusok ügykörét a követség New Yorkban felállítandó kirendeltségének kell ellátnia egész Amerika területére kiterjedő jogkörrel. A konzulátusok felállítása jelenleg nemcsak alkotmányjogi, hanem pénzügyi nehézségekbe is ütközne, mert az itteni magyar állami követelések zárolva vannak, exportlehetőségeink nincsenek, és a magyarok átutalásából befolyó néhány dollárt nem akarjuk ily célokra felhasználni, midőn otthon olyan égető szükség van gyógyszerre, élelemre, jóformán mindenre.

A Magyar Nemzeti Levéltárban megtalálható dr. Előd Marcel, Panama budapesti tiszteletbeli konzuljának kérése működési engedély megadására, Szűcs György monte-carlói lakos és Vadász Mihály tuniszi gyáros kérése tiszteletbeli konzulátus felállítására, valamint Invernizzi Raffael (a Fiat és Riv cég megbízottja, aki Magyarországon az első selyemgyárakat létesítette Békéscsabán és Dunaföldváron) beajánlása a turini tiszteletbeli konzul hivatalának betöltésére.

Azon kevesek közé tartozom az országban, akik nyelvismereteik és külföldi személyes kapcsolataik révén, négy világrészben kb. 35 államot utaztam be. Mint a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. export-igazgatója, 20 éven át a magyar gyógyszerkiviteli megszervezését szolgáltam és ezt a szerteágazó feladatot, úgy az európai, mint a tengerentúli piacokon, elismerten eredményesen oldottam meg. Kiterjedt amerikai személyes kapcsolataimra és évtizedes külkereskedelmi tevékenységemre való tekintettel, a Magyar-Latinamerikai Társaság, mely Külügyminiszter Ur díszelnöksége alatt kezdte meg működését, igazgatójává hívott meg.

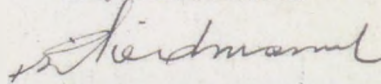
A fegyverszüneti egyezmény 16. §-a értelmében a Szövetséges Ellenőrző Bizottság útján újból érintkezést kerestem úgy a panamai, mint a nicaraguai külügyminisztériumokkal és utaltam arra, hogy az új demokratikus Magyarország Külügyminisztere panamai konzuli működésem engedélyezése elé - mielőtt Magyarország külpolitikai helyzete ezt lehetővé teszi - nem fog akadályokat gördíteni.

Mély tisztelettel kérem, hogy a fent hivatkozott decretumra való utalással, a működési engedély elvi megadásáról méltóztassék a panamai külügyminisztériumot diplomáciai úton értesíteni. Tudomásom szerint kinevezésemkor Panama-Cityben t b . m a g y a r k o n z u l működött.

A két ország kereskedelmi és kulturális kapcsolatainak újrafelvételét, ottani személyes összeköttetésem révén, eredményesen tudnám szorgalmazni.

Maradtam, Külügyminiszter Ur iránt,
Budapest, 1946. január 31.-én,

mély tisztelettel

Dr. Előd Marcel
r.t. igazgató,
szkv. panamai és v. nicaraguai
tb. konzul

Magyar Országos
Levéltár

Szegedy-Maszák válaszeveleiben egyértelműen utalt a fentebb említett indokokra, így többek között elhárította dr. Paul Révész orvos, panamai állampolgár jelentkezését a panamai tiszteletbeli konzuli címre, valamint Hamburger László felajánlását a mexikói kolónia képviselőre.

Az olaszországi tiszteletbeli konzulátusok működésének esetleges folytatásáról Gyöngyösi János külügyminiszter részére címzett leveleket a római nagykövetség már nem is továbbította Budapestre. A hivatalos álláspont egyértelműen az volt, hogy a békeszerződés megkötéséig és ratifikálásig nincs mód tiszteletbeli konzulok kinevezésére.

A Külügyminisztérium a tiszteletbeli konzulátusok hálózatának újbóli kiépítését tervezte, ehhez a kinevezésük és működésük tárgyában rendeletet dolgozott ki. Az 1947. december 1-jén megjelent 8061/1/1947. számú körrendelet felhívta a követségek képviselőit, hogy az adott országokban érvényben lévő tiszteletbeli konzulokra vonatkozó jogszabályokat és egyéb szabványokat terjesszék fel a külügy számára, majd a 8063/1/1947. számú rendelet a működő tiszteletbeli konzulok és konzulátusok számát próbálta összesíteni. Mindeközben Gyöngyösi Jánost 1947. szeptember 27-én Molnár Erik váltotta fel, majd 1948. augusztus 5-től Rajk László kapta meg a külügyminiszteri posztot, és a pártpolitikai küzdelmek is hatással voltak mind a minisztérium központi állományában, mind a külszolgálatot ellátók körében bekövetkezett változásokra.

Disszidált a követségek dolgozóinak jelentős része, a Külügyminisztériumban végzett „tisztozás” következtében pedig 150 főt bocsátottak el, majd a külügyi szolgálat demokratikus szellemben való ellátásának biztosításáról szóló 600/1948. kormányrendelet alapján újabb 86 fő távozott. Az 1947–1948 között lezajlott politikai fordulat következménye lett, hogy 1949-ben döntés született a tiszteletbeli konzuli megbízások megszüntetéséről. A törvényerejű rendelet előterjesztése kimondta:

A kapitalista társadalmi renddel összefüggő tiszteletbeli konzuli intézmény fenntartása a népköztársasági alkotmány kihirdetése után idejétmúltnak tekinthető. A jövőben a konzuli szolgálat ellátása kizárólag hivatásos konzulok révén fog történni, akik a külügyminisztérium állományába tartozó felelős közalkalmazottak és teljes munkaidejüket a rájuk bízott feladatok ellátására fordítják, szemben a rendszerint idegen állampolgárságú tiszteletbeli konzulokkal, akik csak mellékesen foglalkoztak a konzuli teendőkkel. Ennek megfelelően a jelen törvényerejű rendelet 1 §-a kimondja azt, hogy a jövőben magyar tiszteletbeli konzulokat kinevezni nem lehet, a 2 §. pedig megszüntette az akkor érvényben lévő tiszteletbeli konzuli megbízások hatályát.

A SZOVJET BIRODALOM MEGSZILÁRDULÁSA

1949. január 25-én moszkvai székhellyel megalakult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, a **KGST** (Szovjet Economicszkoj Vzaimopomosci, SZEZV), ami szoros ellenőrzés alá vonta a szocialista államok kereskedelmét, majd termelését. A szervezet tevékenységének középpontjába kezdetben az árucserre-forgalom emelése, 1956-tól kezdve a tervkoordináció, 1961 után pedig a teljes nemzetközi gazdasági integráció kialakítása került. A komplex program a különböző megállapodások kidolgozásakor 15–20 évben jelölte meg az integráció megvalósulását. A legfontosabb célprogramok a fűtőanyag-, nyersanyag- és energiaigények kielégítését, a lakosság magasabb szintű élelmiszer-ellátásának biztosítását, a gépipar korszerűsítését, az ipari-közsükségleti cikkek gyártásának növelését és a szállítás fejlesztését irányozták elő.

Amíg Ausztria diplomáciai eszközökkel igyekezett elérni, hogy a Vörös Hadsereg kivonuljon a területről (1955-ben sikerrel jártak), addig Magyarországon – a Szovjetuniótól kapott konkrét iránymutatás alapján – 1950 közepére a kommunista pártelit végrehajtotta a hegemon pártrendszerrel az egypártrendszerre történő átállást. A kiépülő pártállam lényege, hogy a kommunista párt az államhatalmi funkciókat is ellátta; a párttagokon keresztül a gazdasági, a kulturális, az igazságszolgáltatási és a társadalmi viszonyok teljességét közvetlen felügyelete alá vonta.

Ebben a működési rendben az egyes államok nemzeti érdekeit nem volt lehetséges a nagyhatalmi ellenőrzést kikerülő eszközökkel védeni, vagyis tiszteletbeli konzulokat küldeni és fogadni. A történelem során a multipoláris, szabadkereskedelmi felfogásban működő nemzetközi kapcsolatrendszerekben bizonyult erősnek a tiszteletbeli konzulok szerepe. Tevékenységük rendszerint olyan korszakokban vált jelentőssé, amikor a kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatokat nem gátolták centrlista törekvések.

Magyarországon az 1950. március 25-i kihirdetésével jogerőre emelkedett az 1950. évi 8. törvényerejű rendelet, amely **eltörölte a tiszteletbeli konzuli rendszert**. A még hivatalban maradt tiszteletbeli konzulokkal megszakították a kapcsolatot.

Ekkorra a Külügyminisztérium csak formálisan tartozott a Minisztertanács irányítása alá, valójában azt – a káderhatásköri lista (nómenklatúra) szerint – az MDP Politikai Bizottsága és Központi Bizottságának Külügyi osztálya felügyelte. Bizonyos vezetői és diplomáciai pozíciókat kizárólag az állampárt tagjai tölthettek be, akik elsődlegesen az állampártnak tartoztak felelősséggel, és a pártutasításokat kellett érvényesíteniük államigazgatási beosztásukban is. 1973 előtt a Külügyminisztérium járási hatáskörrel rendelkező pártbizottsága a II. kerületi pártbizottság, illetve a budapesti pártbizottság felügyelete alatt működött. 1973-tól kezdve közvetlenül a KB gyakorolta az irányítást és a felügyeletet. Ennek megfelelően – ellentétben például a Honvédelmi Minisztériummal – nem volt szükség szovjet „tanácsadók” elhelyezésére a Külügyminisztériumban.

Az MSZMP legfelső vezetése folyamatosan egyeztetett a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetőivel a követendő külpolitikát illetően. Mindemellett a magyar diplomatákat elsősorban a moszkvai IMO-n (Nemzetközi Kapcsolatok Intézete) képezték, beiskolázásukhoz pedig az MSZMP Központi Bizottsága előzetes hozzájárulása kellett.

A szovjet blokk országai egységesen léptek fel a külpolitikai kérdésekben, illetve a nemzetközi szervezetekben. Már ekkor kiderült, hogy Magyarország és Lengyelország a külügyek terén jól megértette egymást, ellentétben a szovjetbarát bolgár, csehszlovák és keletnémet diplomáciával.

A KERESKEDELMI KIRENDELTSÉGI HÁLÓZAT TEVÉKENYSÉGE

Magyar tiszteletbeli konzulok 1950 és 1987 között nem működhettek, ezért szerepük egy részét a különféle szervezeti keretek között tevékenykedő (kül)kereskedelmi főkirendeltségek, (kül)kereskedelmi hivatalok, irodák látták el. A kirendeltségek a szakmai utasításokat az 1949-ben létrehozott Külkereskedelmi Minisztériumtól kapták, ugyanakkor politikai felelősséggel és beszámolási kötelezettséggel a Külügyminisztériumnak tartoztak.

A külföldi kereskedelmi kirendeltségekkel kapcsolatban elsőként azt érdemes tisztázni, hogy tulajdonképpen gyűjtőnévről van szó: gazdasági diplomáciával, külkereskedelemhez köthető tevékenységgel foglalkozó hivatalokat értünk alatta, amelyek működhettek nagykövetséghez kötötten, akár nagykövetségi épületben, vagy saját külön irodával, nagykövetségnek alárendelten, vagy önállóan is.

Kereskedelmi kirendeltségek a korábbi korszakban is léteztek, ám az 1945 utáni első években számuk még csekély volt: 1947-ben mindössze 7 külföldi ország nagyvárosában működött ilyen intézmény (külkereskedelmi kirendeltség elnevezéssel Párizsban, Belgrádban és Prágában, kereskedelmi kirendeltség elnevezéssel Bernben, Bukarestben, Rómában és Triesztben), ezen kívül kereskedelmi attaséja volt Magyarországnak további három országban: a Szovjetunióban, Nagy-Britanniában és Svédországban.

Az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején a kirendeltségek száma gyorsan nőtt. A kommunista hatalomátvételt követően a nagyvállalatokat államosították és a külkereskedelem állami monopóliummá vált. Mindez döntő szerepet játszott a Külkereskedelmi Minisztérium 1949. évi megalapításában. A külkereskedelmi miniszter – mint az állami monopólium gyakorlásának letéteményese – meghatározott árukra szakosodott külkereskedelmi vállalatokat alapított, melyek adott termékek, termékfajták külföldi eladásával, illetve külföldi beszerzésével foglalkoztak. Ezekkel a szakkülkereskedelmi vállalatokkal az volt a cél, hogy a külkereskedelem irányítható és ellenőrizhető legyen, kizárva egyúttal a belső és a külső versenyt. Az így megvalósított államközi kereskedelem pedig igényelte, hogy minden szocialista országban nyíljon kereskedelmi kirendeltség, ott is, ahol korábban nem volt. Ezért az intézményi hálózat a „népi demokráciák” viszonylatában egy-két év alatt kiépült. A magyar kirendeltség általában az adott ország fővárosába települt, oda, ahol a nagykövetség székhelye volt.

A kirendeltségek kettős felügyelet alatt működtek: politikai szempontból az adott nagykövetség, illetve magasabb szinten a Külügyminisztérium alá voltak rendelve, a nagykövetnek politikai felelősséggel és beszámolási kötelezettséggel tartoztak, s tevékenységük diplomáciai jelleggel is bírt. A szakmai utasításokat azonban felettes szervüktől, a Külkereskedelmi Minisztériumtól kapták. A kirendeltség élén állhatott diplomáciai ranggal és útlevéllel rendelkező tanácsos, illetve titkár vagy attasé, aki a Külkereskedelmi Minisztérium legfőbb megbízottja volt az adott országban. A többi kirendeltségi munkatárs már csak szolgálati útlevéllel rendelkezett. Egyes esetekben a vezető helyettese szintén diplomáciai ranggal bírt, de ez volt a ritkább.

A külkereskedelmi kirendeltségeknek kezdettől fogva fontos szerepük volt az államközi megállapodások előkészítésében. A helyszínen szerzett ismereteik és tapasztalataik alapján javaslatokat tettek a Külke-

reszkedelmi Minisztériumnak arra, hogy a különböző országok kormányaival kötött szerződésekkel milyen módon lehet a legkedvezőbb feltételeket megteremteni a külkereskedelemmel foglalkozó vállalatok, majd később a külkereskedelmi jogot szerzett vállalatok piaci munkája számára. A kölcsönös szállításokat és fizetéseket szabályozó megállapodások előkészítése során a kirendeltségek értékes tanácsokat adtak a meghatározandó kontingensekre, az államközi szerződések aláírása után pedig fontos szerepet játszottak végrehajtásuk ellenőrzésében és az időnként felmerülő akadályok elhárításában.

Ahogy Magyarország kereskedelmi forgalma és kétoldalú gazdasági kapcsolatai bővültek egy adott országgal, az ottani kirendeltség egyre nagyobb létszámú személyzetet igényelt. Ha egy országgal kimondottan jelentős volt az árucseré-forgalom, akkor ott egy-egy területért (pl. könnyűipar, vegyipar, mezőgazdaság stb.) felelős szakosított előadók is dolgoztak. A kereskedelmi kirendeltség feladatköre a két ország gazdasági-kereskedelmi kapcsolatainak szélességétől, sokrétűségétől függött. A szocialista országokban, ahol a hatósági tárgyalások, egyeztetések, kontingenslisták kidolgozása eleve sok munkát adott, nagyobb létszámú képviselőre volt szükség. A fejlett tőkés országokban – különösen a Közös Piac tagjainál – és a fejlődő országokban a kirendeltségvezetőn kívül, az ország jellegétől és a forgalom nagyságától függően, néhány munkatárs bonyolította a tárgyalásokat és intézte az egyéb feladatokat. Ugyanakkor azokban a fejlődő országokban, ahová jelentős segélyeket irányítottak, még viszonylag kisebb külkereskedelmi forgalom esetén is növekedett a munkatársi állomány, mert a segélyprogram egy részét is jellemzően az államközi kereskedelembe építve nyújtották, ahogy más szocialista országok is.

A fenti okok miatt a szocialista országokban működő magyar kirendeltségek általában sokkal több munkatársat foglalkoztattak, ám a kirendeltségi hálózat a tőkés országok területén is bővült: 1952-ig megnyílt a magyar kirendeltség Bécsben, Frankfurt am Mainban, Zürichben, Brüsszelben, Hágában, Koppenhágában, Helsinkiben, Isztambulban, New Yorkban, Buenos Airesben, Kairóban, Bombayban és Karacsiban.

A Külkereskedelmi Minisztérium 1954-ben utasítást adott ki a népi demokratikus (szocialista) országokban működő kirendeltségek elnevezésének egységesítésére. Attól függően, hogy nagykövetséghez vagy követséghez tartoztak, hivatalos elnevezésük vagy Magyar Népköztársaság Nagykövetsége Kereskedelmi Tanácsos Hivatala, vagy Magyar Népköztársaság Követsége Kereskedelmi Tanácsos Hivatala lett. Az elnevezésekben használt sokszínűség azonban ezt követően sem változott meg: jellemző maradt például, hogy a minisztériummal folytatott levelezésben a kirendeltséget vezető kereskedelmi tanácsos vagy annak munkatársa továbbra is a „kirendeltség” kifejezést használta, miközben a mellékletben megküldött hivatalos dokumentumon „kereskedelmi tanácsos hivatala” titulus szerepelt. Ez a névhasználati kettősség végighúzódtott a korszakon.

Bár 1957-ben néhány magyar nagyipari vállalat (így az Egyesült Izzó Rt., a Ganz Árammérőgyár) megkapta saját termékeinek értékesítéséhez az exportjogot, a magyar export legnagyobb részét továbbra is állami külkereskedelmi vállalatok bonyolították le, amelyeknek a köre szintén bővült, s a kereskedelmi kirendeltségek munkájának jelentős részét ezeknek az ügyletei adták. Ez a helyzet jellemezte az 1968-ig tartó időszakot.

**A KÜLKERESKEDELMI MINISZTERIUM MŰEMLÉKI SAROKÉPÜLETE –
A VOLT KERESKEDELMI KAMARA SZÉKHÁZA, BUDAPEST**

A magyar külkereskedelemnek 1968-ban már a világ 60 országában volt képviselte, kirendeltsége pedig összesen 70 városban, azaz néhány országban több is. A kirendeltségek mintegy fele működött nagykövetségen. A 13 szocialista országból kettőben volt jelen egynél több magyar külkereskedelmi képviselő: Lengyelországon belül Varsóban (kereskedelmi tanácsossal) és Katowicében (kereskedelmi titkárral), Csehszlovákia területén Prágában (kereskedelmi tanácsossal) és Pozsonyban (kereskedelmi titkárral). Ugyanekkor hat tőkés országban létezett egynél több magyar kirendeltség. Három kirendeltség képviselte a magyar ügyeket az NSZK-ban, Kölnben (kereskedelmi tanácsossal), Frankfurtban (kereskedelmi tanácsossal), Hamburgban (szintén kereskedelmi tanácsossal), valamint Indiában, Új-Delhiben (kereskedelmi tanácsossal), Bombayban (kereskedelmi titkárral), Calcuttában (kereskedelmi titkárral). Kettő képviselőnk volt Svájcban, Bernben (kereskedelmi tanácsossal) és Genfben (kereskedelmi titkárral), továbbá Brazíliában, Rio de Janeiróban (kereskedelmi tanácsossal), illetve Sao Paolóban (kereskedelmi titkárral), végül Marokkóban, Rabatban (kereskedelmi tanácsossal) és Casablancában (kereskedelmi titkárral), az Egyesült Arab Köztársaságban, Kairóban (kereskedelmi tanácsossal), illetve Alexandriában (kereskedelmi titkárral).

Magyarország az NDK-val már 1950-ben, Németország kettészakadását követően felvette a diplomáciai kapcsolatot, s nagykövetség nyílt Berlinben; az NSZK-ban viszont 1973-ig nem volt magyar nagykövetség. Az 1963-ban aláírt magyar-nyugatnémet kereskedelmi megállapodást követően, 1964-ben magyar kereskedelmi képviselő nyílt Kölnben, amely 1973-ig ellátta a magyar érdekek védelmét az NSZK területén (1970-től útlevélkezelési és vízumkiadási joggal is felruházták). Miután 1973 végén megtörtént a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok felvétele, kinevezték az NSZK-ba az első magyar nagykövetet Hamburger László, a kölni kereskedelmi kirendeltség volt vezetője személyében (aki később áttette székhelyét Bonnba).

A magyar külkereskedelem szervezetében jelentős változások következtek be az új gazdaságirányítási rendszer 1968-as bevezetését követően. A termelővállalatok export- és importjogot is kérhettek, hogy közelebbi kapcsolatba kerüljenek a külső piacokkal, ugyanis fontos szemponttá vált, hogy a termelővállalat közvetlenül tudja érzékelni a külső piacok értékítéletét. A gazdaságirányítás reformját követő „hat arany-év” idején egymás után jöttek létre a vállalati képviseletek, a világpiac szinte szívta fel az exportot. A tőkés országokban a kirendeltségek feladatainak nagyobb részét valóban a gazdasági diplomácia tette ki; a fogadó ország állami és magánszervezeteivel való kapcsolattartás, valamint az adott ország gazdasági életének, gazdaságpolitikájának figyelemmel kísérése, a gazdasági környezetre vonatkozó ismeretek gyűjtése és összegzése, valamint jelentések készítése a felsőbb gazdaságirányító szervezetek számára.

A KÜLKERESKEDELMI MINISZTERIUM SZEMERE UTCAI FŐBEJÁRATA, 1949–1987

A hetvenes és nyolcvanas években a nagykövetségi hálózat bővülésével párhuzamosan a magyar kereskedelmi hálózat is folyamatosan tovább növekedett; 1988-ban már 70 országban léteztek kirendeltségek, összesen 88 városban, és ezek nagyobb része nagykövetségen működött (a 88-ból 52 ilyen volt). Létrejöttek kirendeltségek Portugália, Ciprus, Thaiföld, Tunézia, Kolumbia, Peru, Ecuador, Venezuela, Afganisztán, Jemen, Jordánia, Angola, Banglades, Tanzánia, Zimbabwe (közben néhány országban meg is szűnt, pl. Chile, Ceylon, Zambia) területén. Több országban nyílt a már meglévő mellé újabb kirendeltség, ezáltal bővült azoknak az országoknak a köre, ahol egyenél több külkereskedelmi képviselet volt jelen. Így az

USA-ban a '80-as években már három kirendeltség működött, mindegyik vezetője kereskedelmi tanácsosi rangban: egy a nagykövetség székhelyén, Washingtonban, egy-egy pedig New Yorkban, illetve Chicagóban. Nyugat-Németországban Frankfurt helyett Münchenben nyílt kirendeltség, amit ún. alkirendeltség-vezető vezetett. Olaszországban a trieszti képviselőlet megszűnt, létesült viszont Milánóban. Kanadában Montreal mellett Torontóban, Törökországban pedig Isztambul mellett Ankarában, Pakisztánban Karacsi mellett Iszlámábádban nyílt kirendeltség. A szocialista tömbben Moszkva mellett Kijevben alakult képviselőlet, amelyet alkirendeltség-vezető vezetett, Vietnámban pedig Hanoi mellett Ho Shi Minh-városban.

Az 1970-es évektől egyre inkább elvárták a kirendeltségektől, hogy koncentrálják figyelmüket és tevékenységüket üzleti koncepciók kidolgozására, termelési kooperációk előkészítésére, a vevőkör tekintélyes üzleti partnerekkel való kiszélesítésére. A magyar külkereskedelem legtöbb piacán a központi állami beavatkozás visszahúzódásával és a vállalatok növekvő önállósodásával párhuzamosan egyre több vállalat dolgozott és sokféle terméket forgalmaztak. A magyar és a külföldi vállalatok közötti termelési kooperáció megfelelő előkészítése sok időt és energiát követelt a kirendeltségeken. De a jó üzleti koncepciók kidolgozása és az eredményes együttműködések kialakítása évekre megalapozta a gazdasági kapcsolatok bővítését és az árucseré-forgalom kiszélesítését; ezért is lehetett ez a kirendeltségi munka sikerességének egyik mércéje. A kirendeltségek kezdeményezése alapján számos államközi megállapodást kötött a Külkereskedelmi Minisztérium a vállalatok közötti gazdasági kooperációk állami támogatására. Leginakább vegyesbizottságokat hoztak létre a kétoldalú együttműködésekre, ami a hetvenes években már elterjedt forma volt, és általában javította a munkaszervezést. Több kereskedelmi kirendeltség értékes munkát végzett a műszaki-tudományos együttműködés szervezésében is. A kirendeltségek ezen kívül ellenőrzést gyakoroltak a külkereskedelmi ügyekben külföldön tartózkodó magyarországi kiutazók tevékenysége felett, beszámoltatták és tanácsokkal látták el a kiutazó külkereskedelmi és iparvállalati munkatársakat.

*Kereskedelmi kirendeltségek és hasonló intézmények száma egyes időszakokban
a Magyar Külpolitikai Évkönyvben közölt adatok alapján*

	1968	1973	1978	1983	1988	1993
Kereskedelmi Kirendeltség	13	11	8	9	16	18
Kereskedelmi Hivatal	2	2	2	2	1	
Kereskedelmi Képviselőlet	1	6	3	3	4	11
Külkereskedelmi Kirendeltség			1	2	2	
Külkereskedelmi Iroda	3	6	6	6	6	2
Kereskedelmi Iroda			3	3	5	9
Külkereskedelmi Misszió	1					
Kereskedelmi Főkirendeltség						1
ENSZ-hez akkreditált kereskedelmi tanácsos		ENSZ-misszió	1	1	1	Kereskedelmi Iroda, lásd fent

